

KUSTBON

Nr 2. Årgång 20

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

Juni 1963

Estlandssvenskt sommarlandskap.

Foto: Per Söderbäck

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner.

Redaktör och ansvarig utgivare: *Edvin Lagman*.

Redaktionssekreterare: *Lars Broman*.

Red. och exp. Eknäsvägen 2. Stockholm K.

Kustbons postgiro: 19 72 07. Tel. 53 16 37.

Utkommer 1963 med fyra nummer.

Prenumerationspris 1962 7 kr.

Annonspris: 1/1 200:—, 1/2 115:—, 1/4 60:—,
1/8 35:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 5 kr.

Dödsannonser 30 kr.

Härnösand 1963 — Härnösands Boktryckeri Aktiebolag

Innehåll:

	Sid.
<i>Historiska minnen</i> av E. L.	2
<i>Ett stycke Rågö-historia</i> av Per Söderbäck	4
<i>Tre böcker</i> av E. Lagman	7
<i>August Rei in memoriam</i> av Hj. Pöhl	9
<i>Korta notiser</i>	9
<i>Havet</i> av Edvin Lagman	10
<i>Johannes Alros död</i> av L. B.	12
<i>Anders Alros död</i> av L. B.	12
<i>Otto Hacker in memoriam</i> av Hj. Pöhl	12
<i>Familjnytt</i>	13—14
<i>Bemärkelsedagar</i>	15

Historiska minnen

För tjugo år sedan! Båtar som rustades i hemlighet, unga män som höll sig gömda i källare och på vindar, SS värnningsofficer, den bågnande östfronten och de första flyktingfarkosterna, de som inledde återtagandet över Östersjön.

Dessa få ord tror jag frammanar i minnet hela det gigantiska drama, som utspelades under åren 1943 och 1944. Förspelet började egentligen redan hösten 1939. Då slog en blixt ned i esternas och estlandssvenskarnas idylliska tillvaro: Sovjetryssland krävde för sin säkerhet baser vid Estlands kuster och på öarna därutån. Till balttyskarna kom budskapet: Der Führer ruft! Kommt nach Hause! Redan då fick vi en föraning om vad upp-brott från hemmet betyder.

KALLELSE TILL SOV:s ÅRSMÖTE

och

Estlandssvensk hembygdsdag

*Föreningen Svenska Odlingens Vänner
håller årsmöte och estlandssvensk
hembygdsdag*

*söndagen den 25 augusti 1963 kl. 11.00
i Baggenssalen, Restaurangholmen,
Saltsjöbaden*

Dagordning för SOV:s årsmöte

1. Godkännande av kallelse till årsmöte
2. Val av mötesordförande och sekreterare
3. Val av två justeringsmän
4. Styrelse- och revisionsberättelse
5. Beviljande av ansvarsfrihet
6. Val av ordförande för nästa verksamhetsår
7. Val av styrelseledamöter
8. Val av två revisorer och två revisors-suppleanter
9. Medlemsavgiften
10. Övriga frågor.

Efter årsmötesförhandlingarna serveras kaffe kl. 12.30. Samvaron fortsätter kl. 14.00 med föredrag av förre läraren vid Svenska gymnasiet i Hapsal, adjunkten *Sven Boräng*, som berättar om minnen från sina år i Estland. Programmet upptar vidare sång av *Lilian Blee-Pettersson*, anförande på estlandssvensk dialekt m. m.

Samvaron avslutas med gammaldans och ringlekar. Pris för kaffe med bröd c:a 5 kr., serveringsavgift inberäknad.

Förbindelser: Tåg från Slussen var 40:e minut kl. 9.40, 10.20, 11.00 osv. Från Saltsjöbaden 13.40, 14.20, 15.00, 15.40, 16.20, 17.00, 17.32, 18.00. Pris tur-retur kr. 4.00, barn 6—12 år kr. 2.00. Rabattkort om 10 resor kr. 19.00.

Alla hjärtligt välkomna!

Styrelsen för
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Ryska soldater marscherade in, främmande, tysta, slutna, rädda att gå annat än i flock, med undran och beklämning betraktade av oss. Odensholm, Rågöarna, Nargön — de gamla svensköarna — måste utrymmas för deras skull, även i kust-trakterna förskansade de sig, isolerade och miss-tänksamma. Runtom i världen mullrade kriget, men ännu hade det inte hunnit till östlänarna.

När tyskarna bröt upp, slog en länge i hemlighet pyrande förhoppning ut i full låga: Sverige kanske i alla fall räddar oss över havet, innan det oundvikliga händer. Men det blev inget. Vi satt kvar och följde de stora händelserna. Ryssland angrep Finland, som genom en storartad tapperhet än en gång skrev sitt namn på historiens blad, strax före midsommar 1940 arrangerade ryssarna en "revolution" i Estland, Röda armén svämmade in över landet och säkrade den fortsatta utvecklingen med "val" i de baltiska staterna och deras upptagande i Sovjetunionen. Terrorn satte in omedelbart, men ännu inte i full utsträckning, de stora aktionerna skulle först planeras i detalj.

Hösten 1940 fick 110 rågöbor tillstånd att resa till Sverige, hos de andra estlandssvenskarna tog sig den intensiva önskan att komma bort från avgrunden uttryck i en spontan aktion, som resulterade i en böneskrift till Sveriges regering, under tecknad av någon medlem ur praktiskt taget varje familj. Resultatlöst.

Sovjetisering, propaganda och terror satte i allt högre grad sin prägel på tillvaron och spred sin stämning av hopplöshet, gråhet och skräck — den obeskrivliga skräck, som man känner när man är personligt försvarslös, när samhället som ju har makten i sina händer inte vet av samhällsmedlemmens rätt. Gastkramningen nådde sin kulmen den andra veckan i juni 1941, då flera tiotusentals personer under loppet av ett par nätter hämtades i sina bostäder, föstes ihop i godsvagnar och under ofattbara förhållanden transporterades österut — mot plågor och död. Det fanns även estlandssvenskar med på dessa tåg, offer för denna meningslösa, obegripliga, gigantiska grymhet, vars spår aldrig sopas ut.

Strax därpå angrep tyskarna Ryssland. Det låter paradoxalt, ja hädiskt, men alla uppfattade krigsutbrottet som det lyckligaste som kunde hända. Under häftiga kastningar rusade händelserna in över Estland. Mobilisering, nya transporter, förintelsebataljoner, män som gömde sig i skogarna, ständigt nya sovjetiska terrordåd — och slutligen i augusti de första tyska truppkoningtonerna marscherande in i svenskbygden.

Fronten drog snabbt bort mot öster, man kunde överblicka skadorna — människoliv hade gått till spillo, materiellt var landet lamslaget — och man satte omedelbart igång med att under det relativa lugn som nu följde inrätta en tillvaro, som kunde anses dräglig i jämförelse med vad som tidigare hade varit. Tyskarna hade mycken good will. Den spelade de samvetsgrant bort, och Sicherheitsdienst visade tendenser, som på ett skrämmande sätt påminde om GPU:s. Estlandssvenskarna fick dock åter kontakt med Sverige och kunde ge luft åt sin längtan bort från häxkitteln. Ett och annat hände, hjälpsändningar bestående av matvaror, böcker, kläder och båtmotorer kom, sjuka och åldringar fick fara över till det förlovade landet.

Men så kom mobiliseringen vårvintern 1943. Det var denna som blev den direkta impulsen till

SOMMARSOL

*Som i fjärran tider
när han körde sitt spann
ur attiskt purpurskum —
I lek bryts strålen
genom darrande droppe
mot halvsprucket björklöv
glänsande i dagrars lek
över hav av sippor
i ångande majbacke
och kastas i röda fanfarer
från tulpanrabatten
tillbaka mot himlens
blåa, blåa fjärran.*

E. L.

estlandssvenskarnas återfärd till Sverige. En order från Hitlers Tyskland orsakade upplösningen av en sjuhundraårig bosättning. Under loppet av två år suddades den bygd ut, som brutits och byggts och skapats under loppet av sju sekler.

Åren 1943 och 1944 har en säregen prägel av äventyr, förhoppning och vemod. Otaliga är de knep, som måste tillgripas för att överlista den tyska kustbevakningen, otroligt illa rustade var många gånger de farkoster som användes och stora de faror flyktingarna utsatte sig för — där lurade tyska patrullbåtar och ryska flygplan, där kastade sig stormarna in över Finska viken. Men i Sverige väntade ju allt, där låg framtiden och friheten. Bakom stod emellertid de plågsamma minnesbilderna: tomma hus, åkrar som väntade skördaren, djur som släppts ut för att herrelösa själva söka sig foder och vatten. Där fanns livets alla minnen, de vida stränderna, skogarna, öarna, den tillvaro, varav envar blott var en liten del. Skall man kalla dessa minnen sentimentalitet eller känsla för livets realiteter? Jag tror, att det senare är det riktiga.

De flesta av oss kom fram, några efter en färd över lugnt hav eller i medvind, flera dock först efter hård kamp mot storm, mörker och köld. Några kom inte alls fram, några fick inte ens försöka.

Nu har tjugo år gått. Det är en lång tid jämfört med uppbrotsåren. Men den komprimerade upplevelsekedjan, de historiska händelserna har gjort dessa få år innehållsrigare än årtionden av ens liv. Envar av oss har gripit in i skeendet, jag när jag steg i land i Tvärminne efter en stormig färd över Finska viken en majnatt 1943, du när du steg i land på Fårö, i Grisslehamn eller på Jussarö. Då slutade nämligen estlandssvenskarnas historia.

E. L.

Per Söderbäck

Flickor i Rågö-dräkt.

ETT STYCKE RÅGÖHISTORIA

Stationen i Baltischport (Paldiski) låg stilla och sommarkvav. Tåget från Reval hade skramlat sig fram till målet, och loket stod och harklade och pustade. En kärra av uråldrig typ stod utanför. Den hade kommit i andra ärenden, men med hjälp av diverse språk och tecken fick jag ägaren att forsla oss — min hustru och mig — jämte bagaget till hamnen. På breda gator, dem tsar Peter en gång lät bygga stora nog för marscherande kolonner och militärtransporter, for vi genom den lilla staden, förbi hotellet Rogervik — det gamla namnet på fiskeläget, innan det upphöjdes till port och lås för Baltikum — och kom till hamnen. "Rootslased, rootslased", ropade kusken och pekade på ett par fiskebåtar. Det var svenskar, rågöbor.

Det var mycket sällan någon rikssvensk kom till Rågöarna den tiden, och jag har nu en känsla av att jag stormade fram, hänförd över att de "kära stamfränderna" nu riktigt skulle få känna kontakten med "hemlandet" och sola sig i vår beundran för deras trohet mot det svenska arvet etc. Ja, nu på långt håll undrar jag, om inte flera av dem tänkte ungefär så: "Se på grannasfar, så vådligt han kör". Det blev inga hänförda utrop, inget frågande, inga vackra ord, ingenting av det melodramatiskt rörande, som jag nog i smyg väntat och kanske hoppats på för att sen kunna för-

kunna för dem därhemma. "Nog kunna ni få följa med", lät det på högtidlig skriftsvenska som svar på vår fråga, om det fanns plats i båten. Väskorna langades ned. Så var den mottagning över, som jag tänkt mig så högtidlig och rörande. Männerna kastade loss, seglen hissades, kvinnorna tog fram sin strumpstickning ur "bindpåsarna" och började stillsamt prata med varandra på ett språk, som jag inte förstod det ringaste av. Och detta skulle kallas svenska! Jag väckte ingen sensation med mina hälsningar, ingen var rörd! Jag — eller vi — behandlades korrekt. Ingen var utmanande nyfiken, även om det *kändes* på ryggen, att man granskade och värderade. Kvinnorna talade bara med varandra och log med vackra, friska tänder, när vi frågade om något. Det var männen, som gav svar och upplysningar: "Där är Kista, och när den stenhällen är i linje med udden, då är vi halvvägs. Och där är Katrinas brygga, som en gång var ämnad att bilda en vall eller hamnpir tvärs över sundet och så skapa en hamn för ryska flottan, och där är Stora stembrottet, där krigsfångarna, också svenska, under otrolig nöd brutit sten till bryggan, sten, som bara försvann i djupet. Och där är Lillbyn och där kapellet och där —." Vi var redan framme, båten rände upp på en stege av träslanor, som lagts ut i vattnet. En man hoppade ur, häktade en krok i en ögla i båtens för, i kro-

ken satt en wire, som löpte över ett "spel" på strandbrinken.

En kvinna har också tagit sig i land. Med spelets dragspak börjar de två gå runt, och under knycar och gnissel glider båten upp på land utom räckhåll för de vreda vågor, som Finska viken kunde sända in i sundet. Våra väskor plockas ur, och där står vi själva — och känner faktiskt främlingskap, vi som väntat oss den mottagning man ger hedersgäster.

Så mycket hade mötet i hamnen och den korta resan gjort klart: här är man inte självskrivnen hedersgäst, bara därför att man råkar vara rikssvensk. Här gäller först och främst att inte skaffa sig det anseende av påflugenhets och högmodigt översitteri, som den stadsinpyrde sommargästen så lätt skaffar sig, när han bullrande och självsäker ramlar in hos någon Österman, i tro att nådens ljus skall både värma och lysa upp den lilla kojan. Jag är glad, att jag vann den klarheten redan första dagen. Därmed lades grunden till det förtroende och den vänskap, som vi sen under årens lopp allt starkare kände.

Rågöbon var reserverad. Mötet med herremännen har hos alla estlandssvenskar skapat en viss återhållsamhet och avvaktande ställning mot alla, som kan hänföras till "herrs-kapsklass". Från denna har aldrig något gott kommit. Det ligger många hundra års bittra erfarenheter bakom den bistra levnadsvisdomen. Sen jag själv lärt känna den historien genom dokument och hörsägnen, förstod jag orsaken till att jag att börja med helt högtidligt tilltalades med *Herran*, särskilt av kvinnorna. Min hustru blev lättare inrangerad i den rågöska samfälligheten och tilltalades som alla andra med *du*. Men hon var ju bara kvinna — och ingen herremän. Det tog dock inte lång tid förrän även jag kunde känna mig som en av den stora rågöfamiljen. Rikssvensken blev mer än hedersgäst — en god vän.

Men det var inte därmed sagt, att rågöbornas minne och vetande låg öppna för rikssvensken, som kom med papper och penna och kamera och nyfiken frågvishet. Det sista var för rågöbon nog att börja med en sämre sida hos mig — innan man kom underfund med orsaken och meningen med frågandet. Och att börja med var det väl heller inte så lätt att förstå, att det kunde vara av något som helst värde, att det gamla upptecknades och bevarades, detta gamla som i många fall legat som en black om foten, varit en börda, som man gärna velat göra sig kvitt, och som den nya tiden nu äntligen höll på att sopa bort. Den gamla vanliga företeelsen mötte man också här: man skämdes för det gamla, primitiva, uttjänta, för fattigdom och efterblivenhet, vars orsaker man själv så väl kände till men som främlingen väl inte kunde förstå, och därför ville man inte tala om det. De äldsta var vanligen de svåraste att komma in på livet, och de vet vanligen mest, men några av dem blev så småningom de bästa sagesmännen. I några fall berodde detta nog därpå, att de med ett slags svartsjuka mot de nya idéerna ville värna om,

försvara eller förklara det gamla, det som givit innehållet i *deras* liv, var en del av dem själva. I andra fall åter berodde deras meddelsamhet på att de fattade och förstod det gamlas värde som historiskt material. Det var särskilt de gamla "föreläsarna" i kapellen detta gällde. De var väl de intelligentaste och hade fått en större kunskap än de flesta andra. En av de märkligaste av de männen var gamle Thomas Österberg. Hans historia och livsgärning har fått en om också alltför obtydlig skildring i min bok *Rågöborna*.

De yngre hade i allmänhet redan kommit in i den process, som betyder glömska av det gamla och förakt för vad som fanns kvar därav. De flesta av dem var därför dåliga sagesmän, men för en hel del av de mera klarsynta yngre männen och kvinnorna stod det klart, att det inte bara var ett personligt livsinnehåll eller ett privat intresse, som satts på undantag, utan att en hel om också blygsam kulturepok gick under. De märkte det bäst i den materiella kulturen: de gamla oxårdren, som uteslutande brukades så sent som 1923, försvann på några år totalt för de hästdragna plogarna. Med den förändringen följde också en del av de gamla bruken vid jordens bearbetning: tröskning med häst på tramplager hördes aldrig av, sedan tröskverk börjat brumma i byarna; "tulsållet" ersattes med kastmaskin o. s. v. De gamla redskapen brändes som ved eller slängdes upp på loften.

I Stora byn på Stora Rågö fanns på Ipp gård en "rökstuga" d. v. s. ett boningshus från den tid, då man ännu inte hade skorsten över ugnen utan röken fick söka sig ut genom dörrar och fönster och springor och var den nu kunde. Den stugan, den enda som fanns kvar från den tiden, stod plötsligt tom. De gamla, som bodde där, hade dött. Jag erbjöd männen i byn att skaffa de pengar, som behövdes för att köpa stugan och göra den till ett hembygdsmuseum, en hembygdsgård, där de gamla uttjänta redskapen och verktygen kunde bevaras. Genom öns skollärare och sekreterare Johannes Pöhl gick bud ut till öborna om samlings till "backstämma".

Det var söndag. Solskenet låg dallrande stilla över Karevalln, betesmarken hort mot havet. Det var den där obeskrivliga söndagsstämningen, som kommer över en by, när vardagens ljud försvunnit och andra kommit i stället. Ur solröken bortom holmen Prästkappa hördes skratt och prat från en båt. strandpiparna fladdrade klagande från sten till sten, en gammal röst sjöng en psalm någonstans bort i byn, där halmtak och gräsplaner såg söndagsputsade ut. Vi samlades på gården framför det lilla skolhuset. Publikerna var inte stor; det var huvudsakligen bönderna från Stora byn. De satt i gräset, och jag berättade om planen att göra ett hembygdens museum av rökstugan på Ipp, om den glädje kommande släkten skulle känna inför detta, att ej allt försvunnit från godsägarväldets tid och ofrihetens långa år. Jag talade om hur denna gård kunde bli en samlingspunkt

Interiör från Rågö-museet.

Foto: Per Söderbäck.

för öns högtider och fester. Allvarliga satt männen med armarna om knäna, röke en papyross eller petade med ett grässtrå. Någon hänförelse såg jag inte till. Kanske skulle det inte kunna bli något av min plan! Skulle Ipp eldas upp som ved tillsammans med gamla spolrockar, ölkappar, slagor, trästånkor och häcklor. Skulle oxårdren och det gamla folkårdret, som en gång dragits av kvinnorna över tegarna, slängas bort? Jag talade om tacksamheten mot dem som odlat jorden, som dragit samman all den sten, som låg i de långa, långa gårdsgårdarna, jag talade om deras heta strider och tunga nederlag.

Det vart tystare än förut. En slända flög fräsande och glittrande förbi. Det var åter ostörd söndagsfrid. Då reste sig en bonde. Han tackade inte för talet, såg inte rörd eller gripen ut, men ändå kändes det på en gång så varmt: "Vi veta", sade han, "att vår strid för frihet gett oss och vårt land vad våra fäder saknat. Vi hava inte glömt, vad de gjorde. Kunna vi bara få den hjälp med penningar, som vi inte själva kunna klara, så nog vilja vi hava en hembygdens gård. Men vi vilja inte hava huset kvar, där det nu ligger mitt i byn. Där skulle elden lätt kunna nå det. Vi vilja lägga det här nere på öns gemensamma mark och på den bästa plats vi kunna finna, och sen skola vi bönder nog sköta om flyttningen och laga att Ipp blir uppbyggt på nytt." Så ungefär föll orden.

Och så reste sig den lilla skaran. Vi gick över stengårdsgården in på en vacker löväng, och där fastställdes platsen.

Vi är färdiga att gå, men skolläraren har något

att säga: Han vill tacka den som kommit med förslaget och skapat möjlighet till dess förverkligande. Men det är något mera och viktigare han vill ha sagt: "Det känns", sade han, "som om den gamla tiden först i dag tagit slut. Vi begraver det gamla, men inte i glömskan, utan så att det skall kunna minna oss om den hårda tid, som gått i hårt arbete och ofrihet. Ja, den tiden är slut, och låt oss rågöbor hälsa den nya dagen med Du gamla, du fria." Mössorna ströks av, papyrosserna försvann, det kom något av "enskild ställning" över karlarna, och något skedde, som i en liknande rikssvensk skara skulle ha varit nästan otänkbart: där steg mot sommarhimmeln en sång, som bars av en stark och mäktig känsla. Där fanns ingenting teatraliskt eller onaturligt, ingenting konstlat eller uppstylat. Det var bara ett 15-tal män som sjöng, därför att det var något självklart, att en sådan stund på gränsen mellan det gamla som dött och det nya som levde och väntade i dagens arbete och framtidens planer och hopp, skulle hälsas och hyllas.

Gården köptes och bönderna märkte ned den och flyttade husen. En kommitté, som utsetts av öborna, hade stått för arbetet och övervakat det. Det var Alexander Simberg, ordf., Johannes Pöhl, sekr. och som goda medarbetare stod August Sydman, Alexander Enggrön, Mathias Sjölund, Alexander Blomkvist, Erik Grönlund, August Fredrik Johan och August Espling och Karl Koinberg. Mathias Vesterholm var byggmästaren.

Inte nog med att husen flyttades; de möblerades

TRE BÖCKER

De tre böcker som avses är: *Svio-Estonica*, volym XVI, Arthur Johanson, *Vänner emellan* och Emil Adalberth, *De foro västerut*.

Det är alltid med glada förväntningar man kvitterar ut Svensk-estniska samfundets skrift *Svio-Estonica*. 1962 års volym gör en inte besviken; en rad uppsatser av stort intresse för historiker, språkmän, etnografer osv. ingår i den.

Nils Tiberg inleder med "Ett nargöhem för bortåt 100 år sedan". Med utgångspunkt i en rad teckningar av den sjuttonårige Daniel Edvard Matsson från Bakbyn på Nargö, tillkomna en söndag 1876, berättar Tiberg om gammal, i senare tid helt försvunnen byggnadsart på ön. Framställningsformen är ledig, författarens förmåga att på ett fängslande sätt återge detaljer och drag i folklivet framträder klart. Större noggrannhet vid återgivandet av ord från andra språk hade varit på sin plats — man får en liten känsla av osäkerhet, när det brister på den punkten. Det heter på ryska *gorodskoj* eller, med tanke på den skola som avses, snarast *gorodskaja*, ordet för jordhydda lyder *zemljanka*. Men som sagt, innehållet är detaljrikt och synnerligen läsvärt.

Efter Tiberg tar Gustav Ränk vid med en artikel om estniska folkdräkter från 1700-talets första hälft. Som utgångspunkt har även han teckningar — en liten samling akvareller i Nationalmuseum, som av allt att döma är gjorda någon gång i början eller mitten av 1700-talet. Bildmaterialet omfattar mans- och kvinnodräkter från Pöltsamaa, Tartumaa och Järvamaa jämte en

teckning av en bröllopsmarskalk utan ortsangivelse. Dessa teckningar utgör ett viktigt bidrag till kännedomen om det äldre dräktskicket i Estland, och de analyseras på ett givande sätt av professor Ränk.

Den estlandssvenske forskaren dr Alvin Isberg ger oss synpunkter på Erik Dahlberg och tsar Peters västeuropeiska resa. Han utreder de verkliga förhållandena kring de klagomål, som från ryskt håll hade framförts med anledning av det påstådda kärva mottagande, som de i ambassaden ingående ryssarna — tsaren var med inkognito — rönt från Erik Dahlbergs sida under vistelsen i Riga. Här kommer författaren in på detaljer i det skeende, som ledde fram till det stora nordiska kriget tre år senare.

I 1600-talets Sverige fördes adelsmannen till graven med vida synliga värdighetstecken: hans adliga vapen, skulpterat och målat, buret på stång såsom en fana eller ett standar, ofta också hans sexton eller trettio två anors vapen i liknande form och därjämte fanor betecknande flera särskilda adliga värdigheter. Om svensk processionsvapensed hos baltisk adel skriver Sigurd Wallin en givande framställning med en rad förstklassiga bilder.

Till Estlands svenskbygd förs vi igen genom Bror Olssons bidrag Svenska präster på Runö. Här återges källornas vittnesbörd om mängen kyrkans man, som utfört en del av sin livsgärning på den lilla ön i Rigabukten.

Ett ur många synpunkter centralt problem tar Evald Blumfeldt upp i sin behandling av ett om-

och fick de inventarier som fanns i böndernas hus i gången tid. Den tiden låg många gånger bara några år tillbaka. Det gamla hade fått ett hem och Estland sitt första hembygdsmuseum.

Den 11 augusti 1935 invigdes museet. Det var en strålande dag och en minnesrik högtid. Svenskar från Nuckö, Ormsö och Vippal-området hade kommit. Och när en skara rikssvensk folkhögskoleungdom, för vilken jag var ledare, steg i land på Lilla Rågö, var där rest en äreport med Estlands och Sveriges flaggor. En blandad kör från Höbring och en manskvartett från Nuckö hälsade med sång. Och när skulle väl annars estlandssvenskaras speciella högtidssång ha passat bättre än då! Det var kören, som sjöng: "Slocknande kolen vi tända på härden, varsamt vi taga det kära i vår vård — Flamma forneld, lys vår gärning, lys genom tiden för sönerna väg hem till fädernas gård".

Så invigdes "fädernas gård". Kulturministeriets representant, dr Ney, förklarade museet invigt i den förhoppningen, att den gamla gården skulle

stå som ett minnesmärke för kommande släktled över den hårda tid, som svunnit, och mana till tacksamhet inför den frihet som efter den långa mörka natten liksom en morgonrodnad gick upp för Estlands folk. Så sjöngs på svenska och estniska Vårt land, vårt land — Mu isamaa, mu önn ja rööm. Och med en stor tränyckel öppnades dörrens urgamla lås.

När rågöborna 1939 måste lämna sitt gamla hemvist, var det en av böndernas sista gärningar på sin ö att skicka de gamla inventarierna från Ipp till Folkmuseet i Dorpat. Den gamla rökstugan märktes ner ännu en gång. Stockarna forslades med möda över sundet och lades upp på stranden vid Korkis. Kanske den dag ändå skulle komma, då . . .

Mycket, otroligt mycket har hänt sen dess, och på stranden vid Korkis multnar resterna av "fädernas gård". Eller kanske har de i en mörk och kall tid fått ge ljus och värme åt någon fattig stackare.

diskuterat jordregister rörande den under biskopsstolen hörande delen av Wiek på 1500-talet. I detta jordregister uppräknas för första gången de centrala svenskbygdernas vackor, byar och hemman. Det viktigaste spörsmålet i fråga om detta register har varit dess datering: både ur historisk och ur språklig synpunkt är en exakt tidsbestämning här av värde. Paul Johansen har daterat det till 1540 utan att motivera sin ståndpunkt. Blumfeldt uppvisar nu med hjälp av handstilen i urkunden, att den måste vara skriven av landsskrivaren Jacob Rohland. När och för vilket ändamål registret upprättats är inte alldeles klart, det faller nämligen inte inom de rutinmässigt tillkomna handlingarna. "Antingen har registret upprättats på grund av den i början säkerligen ovane och vad beträffar förhållanden på landsbygden okunnige landsskrivarens behov av en orienterande översikt på det område, vars kameralförvaltning i viss mån anförtrots honom, eller också är registret ett förarbete resp. en ofullbordad bilaga till en av överheten anbefalld rapport om biskopsgodsens i Wiek omfång och tillstånd", säger Blumfeldt. Han pekar på en annan handling av Rohland, som tydligen har liknande syfte. Det behandlade jordregistret kan med hänsyn till händelserna i Wiek på 1550- och början av 1560-talet på goda grunder hänföras till tiden efter april 1560, då skifte på Ösel-Wieks biskopsstol ägde rum. — Blumfeldt avtrycker registret i enlighet med en ny, noggrannare läsning.

Ytterligare ett viktigt bidrag med anknytning till estlandssvenskarnas bosättning och kultur är Sam Owen Janssons undersökning "De estlandssvenska kalenderstavarna". Detta bidrag skulle man egentligen ha velat referera utförligare, något som emellertid recensionens trånga ram inte tillåter. Författaren behandlar två skilda huvudtyper av runkalendrar hos estlandssvenskarna, redogör för tecknen på dem och skillnaderna mellan dem samt utreder deras inbördes ålder och härstamning. Slutligen bringar han sina iakttagelser i samklang med de slutsatser, som historikerna kommit fram till i fråga om den estlandssvenska bosättnings ålder och tillkomstprocess. "Det kan inte anses särdeles djärvt att förutsätta, att de (*rimstaina*) ingingo i kulturgodset hos de första svenska kolonisterna i Estland. Runkalendern har överförts från Finland av senare invandrare, som slagit sig ned på Dagö och Ösel, från mitten av 1400-talet, eftersom Annandagen först under förra hälften av detta sekel flyttades till den 15 december. Den har icke accepterats av den redan fast organiserade kulturmiljön i Nuckö—Rickul."

Svio-Estonicas redaktör Per Wieselgren ger oss slutligen anteckningar om Suecana i estländska samlingar. Författaren har under sin långa vetenskapliga bana gång på gång dokumenterat sig som en synnerligen skicklig arkivforskare. Ur svenska, estniska, danska och tyska gömmor har han dragit fram handlingar av värde. Särskilt vill vi här framhålla hans källforskningar i estländska arkiv — oskattbara nu, då dessa är oåtkomliga för

västerländska forskare. I sitt bidrag i Svio-Estonica XVI redovisar han svenska urkunder i estländska kulturinstitutioners samlingar: Revels stadsarkiv, Estländische Literarische Gesellschaft (numera Ajalooline Muuseum) och Õpetatud Eesti Selts (Estniska lärda sällskapet). Denna översikt lämnar uppgifter om handlingar, som på ett värdefullt sätt kompletterar urkundssamlingar från medeltiden och framåt.

Som av anmälan torde framgå, är denna volym av Svio-Estonica en av de allra värdefullaste hittills.

Den andra skriften är *Arthur Johansons* små betraktelser Vänner emellan. Den omfattar endast 46 sidor, men detta lilla omfång rymmer många väsentligheter.

Författarens eget förord presenterar egentligen bäst de följande betraktelserna. "I de estlandssvenska byarna som låg i kustbandet vid Östersjön, levde man i enkla men ändå trivsamma förhållanden. Ditut hade inte den moderna tidens jäkt hunnit. Man levde i frid med den Högste och med grannarna. Alla gårdesgårdar mellan gårdarna hade sin grind eller stätta som ledde in till närmaste nabo. Bland de goda vanorna var även den att när aftonens skuggor började falla, gå in till någon stuga och sitta där i vad man kallade skymningsbyn. Dessa stunder var kära och värdefulla. Visserligen kunde det hända att de många nyheterna om vad som skett i byn under dagen, upptog hela skymningsbyn, men ofta kom de stilla samtalen in på livets allvarliga frågor. Utanför dog dagen bort och inifrån stugan kunde man se hur mörkret började regera. Orden mellan dem som sutto där blev stilla och värdefulla och när slutligen stunden kom då någon i stugan tände oljelampan för att vid dess sken återgå till arbetet, drog sig gästen sakta tillbaka, tacksam och full av tankar."

Arthur Johansons skrift är en fortsättning på samtalen i kvällsskymningen vid havet, den vill vara en påminnelse om det myckna som människorna har gemensamt och om hur vi bör söka att gemensamt bära våra bördor och vara en verklig nästa för varandra.

Dessa lågmälda samtal är en av de bästa formerna för att nå kontakt med det som är, som var och skall vara, ty de stora frågorna kräver inte nödvändigtvis diskussion med stora åthävor. Författaren delger oss på ett fängslande och okonstlat sätt sina rika erfarenheter från ett liv, som ständigt haft beröring med tillvaros centrala ting. Han talar om vårt liv och vår värld, vår personlighet och vår uppgift, vår sorg, vår tro och vår bortgång, vår tid och vår vänskap. Hans inställning präglas av det sundaste i kristen livsyn, av vackra och goda tankar om människan och hennes uppgift. Särskilt fäster man sig kanske vid författarens ord om vänskapen: "Vänskapen behöver inte ständigt betygas eller bevisas

eftersom den är oberoende av yttre bevis. Den består även om vänner måste leva åtskilda under lång tid. Den skall fortleva ända in i evigheten. Ibland kan vi känna vänners närhet på ett egenomligt sätt. De är kanske för många år sedan borta från detta livet men ljuset av deras vänskap dröjer kvar som en stilla hälsning. De når oss, på samma sätt som de avlägsna stjärnornas ljus når fram till vår jord. Vänskapen äger förmåga att leva vidare och likt en doftande blomma ständigt låta vällukten strömma emot oss." Det är något stort och tidlöst över dessa rader, och några ord av en för oss obekant diktare — också de tidlösa — rinner oss i minnet:

Omväg lång är till ond vän,
om han ock vid vägen bor;
men till god vän finnas genvägar,
vore han än fjärran faren.

Den tredje och sista skriften är av förre Birkasrektorn *Emil Adalberth*, och bär titeln *De foro västerut*.

Emil Adalberth, välbekant för oss som var med på tjugotalet, har tidigare utgivit en rad skrifter. Av dessa känner vi givetvis bäst till sådant som rör Birkas: minnesalbumet *Ekon från Österled* och redogörelsen för Birkas folkhögskolas historia och verksamhet på 20-talet. Adalberth har emellertid också berört och behandlat andra ämnen. Han har givit ut föredrag och uppsatser under titeln *För Jorden och Idealen*, publicerat diktsamlingen *Minnesvandring, reseberättelserna Till Milwaukee och Till Bibelns länder*, utgivit undersökningen *Augustanasynoden* och några nybyggarepräster i USA samt behandlat unga odlare under arbets- och festdagar i *De Unga jordbrukarna*.

Som synes har han i ett par av sina tidigare skrifter kommit in på frågor rörande den svenska utvandringen till Amerika. "De foro västerut" anknyter till detta intresse. Boken innehåller ett urval berättelser om emigrantöden och pionjärsatser i U. S. A. De har anknytning till estlandssvenskarna, därför att de återger detaljer i ett sentida skeende, som i stort sett är en parallell till svenskarnas kolonisering av Estlands kuster och öar under medeltiden.

Man har dessutom en känsla av att man med denna samling berättelser får en hälsning från en man, som gjort betydande insatser i estlandssvenskarnas ekonomiska och kulturella liv.

SVIO-ESTONICA. Studier utgivna av svensk-estniska samfundet. Lund 1962.

Arthur Johanson, VÄNNER EMELLAN. Malmö 1962.

Emil Adalberth, DE FORO VÄSTERUT. Hässleholm 1962.

E. Lagman.

August Rei

In memoriam

Förre estnische statsäldsten dr jur. August Rei avled plötsligt den 22 mars i en ålder av 77 år i Stockholms tunnelbana på väg hem till Bromma. Med honom gick den siste av det fria Estlands presidenter bort.

August Reis levnadsbana var rik på arbete och stormar. Redan som femtonåring kämpade han mot de tsaristiska språkbestämmelser, som syftade till att undertrycka hans estniska modersmål. Som en av det fria Estlands främsta politiska krafter samt ordförande i landets socialdemokratiska parti utsågs han endast 33 år gammal 1919 till talman i den konstituerande församlingen i Reval, där han personligen hävdade minoriteternas självbestämmanderätt. Det var i icke ringa mån hans förtjänst, att paragrafen om minoriteternas kulturella självstyrelse intogs i landets grundlag.

1929 mottog han som statsäldste konung Gustaf V, och under Estlands kritiska dagar 1940 var han sändebud i Moskva.

Det lyckades honom att tillsammans med makan, operasångerskan Therese Rei, som för tillfället var sjuk, fly till Sverige, där han förblev sin nationella trosbekännelse trogen, att även de små folken har rätt att leva.

August Rei utmärkte sig genom sin gedigna juridiska och klassiska bildning, sin politiska begåvning och sin okuvliga vilja. Han var outtröttlig i kampen mot allt slags diktatur, och med honom förlorar frihetskämparnas led en sann demokrat, som satte kärleken till fosterlandet främst. *Requiscat in pace!*

Hj. Pöhl.

F. statsäldsten A. Rei jordfästes den 20 april i Gustav Vasa kyrka i Stockholm. Jordfästningen förrättades av biskop J. O. Lauri och griftetalet hölls av prosten Hj. Pöhl. En talrik skara människor bevistade akten, bland dem många rikssvenskar och estlandssvenskar samt representer för utländska beskickningar i Stockholm.

KORTA NOTISER

Fil. dr Edvin Lagman har förordnats till docent i nordiska språk vid universitetet i Stockholm.

Teol. lic. och fil. kand. Ivar Pöhl försvarade 4 maj vid universitetet i Helsingfors sin doktorsavhandling "Das Problem des Naturrechts bei Emil Brunner."

Edvin Lagman

HAVET

*Fräsande, svartgröna vågor
vräka in över stäven,
skonaren klyver vita
skummet som åter slutes
bubblande bakom kölen.
Främmande vindar jag väntar,
styr med sökande öga
bort genom brusande bränning,
snabbt emot sjunkande sol.*

Havet var vårt liv och vårt öde. Det fanns överallt, det omslöt våra öar och holmar, drog längs våra stränder och sögs in i våra vikar, än grågrönt stormande och rytande, än blekt och blankt, förstrött fräsande i sanden. Det var inte ett hav med fjärdar och skärgårdsöar, utan ett ändlöst vatten med milsvida horisonter.

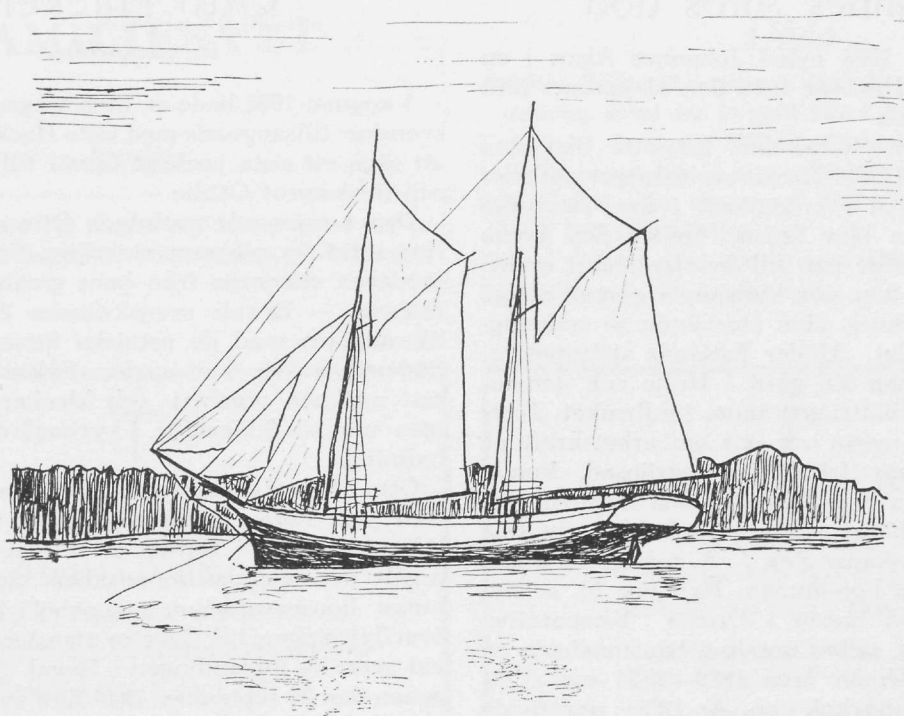
Detta vida vatten var inte enformigt, utan ständigt skiftande, ständigt visande nya egenskaper. När isen om våren hade gått upp, oljade det sig tungt och trögt in bland strandens stenar och kluckade i de isgrottor, som fanns kvar i strand-

skvalpet. Det skimrade grönt i detta säregna islandskap, men ute till havs blånade det under de första vårvindarnas framfart. Det kunde också ligga alldeles grått och stilla i vårdimman och låta alfågeln rop överrösta det eviga brusets kringuddarna.

Blanka sommardagar och sommarnätter följde. En lätt krusning kunde reflektera solstrålarna eller ljuset från aftonrodnaden. Grönskimrande och klart låg vattnet över stenar, tång och muskelskal, uddar, örar och flutor. På den räfflade sandbotten såg man konturerna av flundror, som grävt sig ned i sanden, bara ögonen skymtade. Men det kunde också komma sommarstormar, egendomligt ljumma, när de drog in från sydväst och vräkte skum ända upp till strandbrinken. Mest minns jag dock de tidiga morgnar, då vi rodde ut för att ta upp nät eller långrev och såg solen gå ur havet.

Hösten och förvandlingen gällde även havet, I september låg det blekblått under den klara himmelskupan, men i oktober ändrades det till grå mullrande massor, som oformliga och skummande

rullade in över sandbankarna, oupphörligt, outtröttligt, ända tills den isiga nordan kom med kölden, som en stilla natt band vattnet längs stranden och sedan lade ut fjättrarna längre och längre till havs.

Saltvatten och tjära var vårens dofter. Låg solen på i skogsbrynet, kändes även doften av kådiga träd och nysprucket löv. Båtarna kom i sjön, fiskeslupen skulle kanske tätas och ros runt udden genom de farliga bränningarna. Som barn såg man ständigt med samma skräck vågorna komma in akterifrån, höga som hus. Men alltid lyfte sig båten lekande lätt och lät vågen passera under sig. Segel sattes och man slapp ro ut till fångstställena. Det var annars ett tungt göra att sköta årorna, och det dröjde innan man hunnit få valkar i händerna igen efter vinterns läs- och skrivarbete.

På stranden skakades fisken ur näten. Två stod på var sin sida om den uppdragna båten och höll i telen, medan den sprattlande strömmingen eller vassbuken klaskade mot bord, spant och tofter. Barnen samlade upp de fiskar som föll utanför båtboarden. De var sandiga, och korgen som de lades i, skulle doppas i strandskvalpet ett par gånger, för att sanden skulle sköljas bort.

Inne i viken i skydd av den höga udden låg skonarna för ankar. Som barn rodde vi ofta ut dit och klängde ombord. En gång fick vi följa med, när en av skutorna skulle seglas till andra sidan udden och ankra där för att ta in last. Vi smög glada och ängsliga längs relingen, det doftade saltvatten och tjära från skrov, däck, tåg och rundhult. Luckorna var inte skalkade, man kunde lyfta dem och kika ned i lastrummet. Där lät det doft, havet gav eko i skrovet från för till akter, vågsorlet framträdde förstorat och främmande.

Storseglets beslag lossades, fallen började glida genom blocken uppe i salningen och långsamt lyfte sig den stora duken med gaffeln överst, högre och högre upp i riggen, tills den slog ut slät och stram, spänd mellan skot och fall. Sedan följde mesansegel, förstäng, klyvare, jagare och toppsegel. Men under tiden hade ankarspelet börjat gå, ankaret hängde snart alldeles intill klyset, skoten släcktes och med en krängning åt babord sköt den smäckra farkosten ut genom hamnloppet. Jag undrar vad det skulle kunna vara, som kunde mäta sig med den känsla man erfar ombord på ett vackert segelfartyg under gång.

Segel och sol och blått hav — dessa tre dominerar ens barndoms minnen. Någon gång såg man röken från en ångbåt, men det var långt, långt bort, och endast om det var svag pålandsvind, kunde man känna den främmande och exotiska doften av stenkolsrök, helt olika segelfartygens aromatiska tjärdoft.

Man kunde också ligga och driva i en roddbåt i solskenet — på söndagarna naturligtvis, på vardagarna fick man ju aldrig tid till sådant — och med mycken självövertvinnelse plumsa i det klargröna badet, där mycket stojande och sparkande gick åt.

Havet gav. Ro, lust till äventyr, vila, möda. Torsk, flundra, strömming. Stormvräkta däckslaster av plank, bräder och äpplen. Men det tog också. En man från strandbevakningen en vardag, en granne på fiske en höstmorgon, en kamrat vid lastning en sommardag. Havet var leende, mildt, charmerande, rytande, vilt och okänsligt, grymt och krävande. Men vi kunde inte leva utan att höra dess ständiga brus bortom skogen. Det var vårt liv och vår död, vårt öde.

Johannes Alros död

Den 26 april 1963 avled Johannes Alros i en ålder av 68 år. Han var född den 21 januari 1895 i Hullo på Ormsö.

När han slutat folkskolan, fortsatte han sina studier i Hapsal. Vid första världskrigets utbrott blev han inkallad i krigstjänst i den tsarryska armén, där han blev fänrik. Under den ryska revolutionen flydde han till Sverige, och i exilen här förkovrade han sina kunskaper genom att gå en folkhögskolekurs. Han återvände så småningom till hemlandet. Under Estlands självständighetstid skötte han sin gård i Hullo och genomförde många förbättringar inom jordbruket. Trots att det för det mesta var ont om arbetskraft på gården och hans fritid var begränsad, kunde ingenting hindra hans läsbegär och kulturintressen. På grund härav och med anledning av sina mångsidiga kunskaper fick J. A. många förtroendeuppdrag inom kommunen. Han var bl. a. styrelseledamot och kassör i Ormsö Kooperativa Handelsförening, vilket uppdrag han innehade en längre period. Under åren 1929—1934 var J. A. även ledare för kyrkokören. År 1930 uppträdde han med sin kör i Stockholm på Skansen, i Västerås, i Tärna m. fl. orter. Under många år var han "valla hoolekandekohtu esimees" och ledamot av kommunalstyrelsen. Under den kommunistiska ockupationen av Estland blev han avsatt från sina kommunala uppdrag. År 1941 återkom han som biträdande kommunalordförande, vilken post han innehade ända till överflyttningen till Sverige. Han var också medlem i föreningen Svenska Odlingens Vänner både i Estland och här i Sverige.

Genom sin bortgång lämnar Johannes Alros ett stort tomrum efter sig bland anhöriga, släkt och många vänner. Med tacksamhet skall vi minnas honom och hans livsgärning. Frid över hans minne!

L. B.

Anders Alros död

Han är borta, han, som alltid brukade bevista och sitta längst framme vid föreningen Svenska Odlingens Vänner årsmöten, och han, som brukade följa sina landsmän till den sista vilan på Skogskyrkogården. Han förde statistik över dem, och nu var det hans tur att lämna det jordiska. Den äldre generationen kände honom och han kände alla.

Anders Alros var född den 22 dec. 1880 i Hullo på Ormsö. I början på 1920-talet var han kommunalordförande, samtidigt som han arbetade på sin fars gård Hullo Hansas. Ganska tidigt visade han prov på sin enastående kännedom om människor och släktskap på Ormsö. Han var en optimist och skämtade gärna, trots att han bar på tung personlig sorg: han hade förlorat två av sina söner i det okända bakom järnridån. Han fick det lugnt på ålderdomen och nådde en aktningss-

Otto Hacker

In memoriam

I augusti 1961 hade en liten trogen skara Revalsvenskar tillsammans med Otto Hacker samlats för att säga ett sista jordiskt farväl till dennes maka och livskamrat Ottilie.

Den 4 mars i år avslutade Otto sin jordevandring efter en plågsam sjuksäng. En solig vårdag samlades vännerna från hans gamla församling i Estland — Revals svensk-finska S:t Mikael — tillsammans med de estniska församlingsborna i Södertälje, där han under flyktingskapet fortsatt med sin organist- och klockargärning, återigen ute på Södertälje kyrkogård till en sista hyllning.

Otto Hacker, som var född i Reval den 4 maj 1891, satt redan som femtonåring vid sin faders sida vid orgeln i Revals S:t Mikaelskyrka. Efter orgel- och kompositionsstudier vid S:t Petersburgs konservatorium uppehöll han ända till överflyttningen till Sverige tjänsten som organist vid svenska församlingen i Reval. Ännu på morgonen den 20 september 1944 före avresan till Sverige ledde han församlingssången i det gamla svenska templet. Det var den sista gången man samlades före uppbrottet. Under sin 40-åriga tjänstgöring i S:t Mikaelskyrkan var han också dirigent för kyrkokören, som under hans ledning deltog såväl i finlandssvenskarnas sångfest i Helsingfors som i estlandssvenskarnas i Hapsal.

Musiken var hans liv. Hans verksamhet begränsade sig dock icke enbart till den svenska församlingen i Reval. Han var också grundare av den förnåma manskören Tallinna Meestelaulu Selts. Efter ankomsten till Sverige hösten 1944 var han verksam som organist vid estniska församlingen i S:t Jakob, Stockholm, och senare flyttade han till Södertälje, där han var både organist, klockare och körledare inom den estniska församlingen. Tillsammans med sin maka Ottilie, f. Berg, gjorde han även en värdefull insats för de sjuka och gamla i de tyska flyktinglägren.

Han trodde på det godas seger, och med sitt mäktiga musikinstrument — orgeln — skapade han harmonier som skänkte både tröst och livsmod i en värld, som även för honom personligen ofta ljöd av sorgsna klanger.

Otto, Du har nu bädats till evighetens vila vid Din uppoffrande makas sida. Dina och Ottilies vänner önskar er båda den ro, som det ofta var svårt att finna i den gråa och arbetstygda jordiska vardagen.

Hj. Pöhl.

vård ålder. Det sista året tärdes han av sjukdom, och han insomnade i sitt hem den 2 april 1963.

Vi alla som kände honom bringar honom vår sista hälsning.

L. B.

FAMILJENYTT

Födda

EN SON född den 2 april 1963 i Stockholm
Rita, född Rosen, och Björn Gunnar Holmberg

Min älskade Make, vår käre Far,
Farfar och Morfar

Anders Ahlberg

född den 16 september 1889 på Ormsö
har i dag lugnt och stilla insomnat i sitt hem
Bromma den 9 april 1963

Djupt sörjd och saknad

AGNETA

Barn och Barnbarn

Syster, övrig släkt och vänner

Tystnat har stämman kära,
Farshjärtat upphört att slå.
Slocknad är fadersblicken,
Kalla de händer två.
Bedjande läppar stelnat,
Tystnat har bödens ljud.
Trötta fötter vila.
Far är hemma hos Gud.

Sov i ro!

Döda

Ankefru Emilie Christiansen, född den 8 jan. 1876 i Petersburg, avled den 10 april 1963 i Oxelösund.

Fru Hulda Grönberg, född Blomberg den 27 nov. 1906 i Rickul, avled den 28 april 1963 i Stockholm.

Otto Hacker, född den 4 maj 1891 i Reval, avled den 4 mars 1963 i Södertälje.

Edvard Nyberg, född den 20 april 1880 på Ormsö, avled den 29 april 1963 i Lännaholm.

Vår kära lilla Mor och Mormor

Lena Brus

född den 12/6 1879 i Rickul
död den 4/3 1963 i Misterhult

Djupt sörjd och saknad av oss
samt övrig släkt och vänner

VALENTIN och LOUISE

ELLA och NILS

INGEBORG och GUNNAR

TOBIAS

Barnbarnen

Låt ankar falla, jag är i hamn,
farväl, I brusande vatten.
Jag kastar mig i min Herres famn,
han som mig hjälpt genom natten.
Jag gamla älskade röster känner,
och där jag återfår mina vänner
i evighetens ljusa land.

Min älskade Mor
vår kära lilla Mormor

Katarina Appelblom

f. Svärd

född 8/3 1874 på Ormsö
död 13/4 1963 på Kustbohemmet Ramsö

Innerligt sörjd och saknad men i tacksamt
minne bevarad av oss, släkt och vänner

MARIA och JOHAN

Nils-Erik

Maj-Britt

Kära lilla Mamma,
nu är Din strävan slut.
All oro den är borta
och Du får vila ut.
För allt vi Dig vill tacka,
för kärlek rik och stor,
För omsorg och för möda,
Tack, kära lilla Mor!

Min käre Make
Far och Bror

Axel Westerblom

* 24/5 1899

har hastigt lämnat oss i djupaste sorg
och saknad.

Ormön den 25 febr. 1963

LEONTINE

Ingrid och Erik

Lennart

Syskon och släktingar

Ditt rika och varma hjärta
har slagit sitt sista slag
Nu sover Du från all smärta
och Din rastlösa arbetsdag.
Hur ärligt och modigt Du kämpat
för mödorna aldrig Du vek.
Din blick var så öppen och trofast
Ditt hjärta kände ej svek.

Älskad, saknad

Min käre Make
vår Far
Morfar och Farfar

Anders Alros

* 22/12 1880
† 2/4 1963

har stilla insomnat i hemmet
djupt sörjd och saknad.

BIRGITTA

Barnen

Barnbarnen

Syster, övrigt släkt och vänner

Vad Du lidit ingen känner,
ty Du själv Din börda bar,
syntes glad bland Dina vänner
fast Du kanske plågad var.

Vår kära Mor och Mormor

Gertrud Engdahl

född den 31/7 1884 på Ormsö
död den 15/2 1963 i Stockholm

Djupt sörjd och saknad av oss, syskon,
släkt och vänner

ELVIRA och IVAR

Allan, Anette, Peter

Ett hjärta av godhet har slutat att slå.
Den eviga vilan har kommit.
Sov gott lilla Mamma.

Vår käre Broder
min avhållne Morbror

Johannes Alros

* 21/1 1895

har i dag lämnat oss.
Ditt ljusa minne lever.
Stockholm 26/4 1963

AGNETA

MARIA

Gertrud

Övrig släkt och många vänner

Jorden har ej den ro, jag söker,
Nej, jag längtar, nej jag längtar till Guds stad.
Där gråter ingen, där slutar nöden,
Där bor ej synden, dit når ej döden.
Jorden har ej den ro, jag söker.
Nej, jag längtar, nej jag längtar till Guds stad.

Min älskade Son
vår kära Eror

Johannes Nee

född den 8/8 1915 på Ormsö
insomnade lugnt och stilla den 12/3 1963
på lasarettet i Danderyd, djupt sörjd och
saknad men i ljust minne bevarad

Mor MARIA

samt **Maria, Allan och Bertil**

Anders Elvine

Tyst och stilla var din vandring genom livet,
Tyst och stilla blev din hädanfärd.
Tack för vad du gjort och vad du givit.
Vila nu i frid, min Son!

Ett varmt tack för visat deltagande i vår sorg
samt för alla blommor vid min sons jord-
fästning. **Mor**

Vår älskade Mor och Mormor

Kerstin Brus

* 13/11 1866

insomnade lugnt och stilla den 27 mars 1962

Älskad och saknad

BARNEN. BARNBARNEN

Trogen genom jordens öden,
När hon följde in i döden
Lammets blodbestänkta spår,
Nu hon får i himlen stanna,
Faderns namn på varje panna
Uti evig klarhet står.

Min älskade Make och käre Far

Anders Westerholm

* 10/2 1881

insomnade lugnt och stilla den 22/8 1963
Djupt sörjd och saknad av

IDA

Leida

Minnena sakta susa
nu vid Din tysta grav.
Tack för de minnen ljusa
tack för den kärlek Du gav!

Bemärkelsedagar

90 år

Gertrud Rönnblom, född Beckman den 2 juli 1873, Ormsö

85 år

Maria Bergström, född Vidgren den 8 juli 1878, Ormsö
Katarina Rönberg, född Enkel den 2 aug. 1878, Ormsö
Eva Brunberg, född Klippberg den 14 sept. 1878, Rickul
Magdalena Simberg, född Engström den 18 sept. 1878,
Rågöarna

80 år

August Fredrik Schmidt, född den 10 juli 1883, Nargö
Hans Eäckman, född den 25 juli 1883, Ormsö
August Söderström, född den 23 aug. 1883, Rågöarna
Lisette Ponder, född den 25 aug. 1883, Rågöarna
Kristian Vesterman, född den 24 sept. 1883, Rickul

75 år

Maria Beckman, född Lindkvist den 7 juli 1888, Ormsö
Jakob Hallberg, född den 7 juli 1888, Rickul
Adolf Ambrosen, född den 11 juli 1888, Nargö
Maria Vesterbusch, född Stenberg den 14 juli 1888, Rickul
Agneta Alros, född den 23 juli 1888, Ormsö
Lena Mählberg, född Åkerman den 29 juli 1888, Rickul
Alexander Blomberg, född den 3 augusti 1888, Rickul
Eva Hamberg, född Granberg den 11 aug. 1888, Rickul
Anders Skönberg, född den 17 aug. 1888, Ormsö/Helsingfors
Mathias Hallman, född den 4 sept. 1888, Rickul
Ottilia Kiho, född Eiche den 19 sept. 1888, Kegel
Agneta Österberg, född Vesterberg den 27 sept. 1888,
Ormsö
Lovisa Strömkvist, född Brunberg den 28 sept. 1888, Rickul

70 år

Paul Blomberg, född den 11 juli 1893, Rickul
Julius Zeisig, född den 13 juli 1893, Vippal
Lovisa Vesterberg, född Schönberg den 15 juli 1893, Rickul
Gertrud Liljeros, född den 19 juli 1893, Ormsö
Alfrida Emilia Lindqvist, född Hallberg den 23 juli 1893,
Reval
Alide Sekobon, född den 26 juli 1893, Nuckö
Erik Vesterman, född den 7 aug. 1893, Rickul
Anders Fält, född den 9 aug. 1893, Ormsö
Anders Jonell, född den 12 aug. 1893, Ormsö
Leander Ludvig Rosen, född den 19 aug. 1893, Nargö
Luise Johanna Maaniidi, född Amstrand den 16 aug. 1893,
Reval
Leida Paljasma, född Hellberg den 21 aug. 1893, Vippal
Maria Erkas, född Sülle den 23 aug. 1893, Odensholm
Maria Kreek, född Blees, den 24 aug. 1893, Hapsal
Eduard Tammerman född den 29 aug. 1893, Korkis
Alexander Dyrblom, född den 2 sept. 1893, Nuckö
Johannes Espling, född den 6 sept. 1893, Rågöarna
Ida Österberg, född Engbusk den 8 sept. 1893, Reval
Maria Fält, född Stor den 9 sept. 1893, Ormsö
Julius Elfvingren, född den 12 sept. 1893, Rågöarna
Johann Friedrich Kimberg, född den 14 sept. 1893, Riga/
Hapsal
Ida Engbusk, född den 16 sept. 1893, Nuckö
Maria Grundsten, född Öman den 19 sept. 1893, Ormsö
Karl Pikner, född den 23 sept. 1893, Ormsö

60 år

Matts Ellerbusk, född den 11 juli 1903, Runö
Agneta Fagerlund, född Holm d. 15 juli 1903, Runö/Ormsö
Lars Svedberg, född den 25 juli 1903, Ormsö
Johanna Dyrberg, född Talberg den 28 juli 1903, Rickul
Alide Antsvee, född Stubender den 29 juli 1903, Nuckö
Katarina Fagerros, född Eäckman den 1 aug. 1903, Ormsö
Herman Berkkvist, född den 2 aug. 1903, Rickul
Carl Edmund Etienne Gahlnbäck, född den 12 aug. 1903,
Reval
Herman Nyman, född den 15 aug. 1903, Nuckö
August Elmar Laidna, född den 17 aug. 1903, Reval
August Branten, född den 18 aug. 1903, Rickul
August Granback, född den 19 aug. 1903, Rickul
August Pöldroo, född den 19 aug. 1903, Reval
Elias Algren, född den 23 aug. 1903, Runö
Heinrich Nau, född den 23 aug. 1903, Reval
Fanny Sofia Sammel, född Kүүn den 23 aug. 1903, Reval
Johannes Stahl, född den 23 aug. 1903, Rickul
Elsa Willman, född den 27 aug. 1903, Reval
Maria Stahl, född Stahl den 1 sept. 1903, Rickul
Nikolaus Metslov, född den 4 sept. 1903, Reval
Gertrud Sjöman, född Åkerman den 6 sept. 1903, Ormsö
Johannes Adelman, född den 13 sept. 1903, Nuckö
Kristof Nilsson, född den 18 sept. 1903, Rickul
Viktor Brus, född den 21 sept. 1903, Odensholm
Johannes Mathiesen född den 22 sept. 1903, Nuckö
Helmi Tårbäck, född Tammik den 23 sept. 1903, Reval
Dagmar Clarissa Raidna, född Pikner den 25 sept. 1903,
Reval
Axel Brun, född den 28 sept. 1903, Nuckö
Agneta Enkel, född Sjöström den 29 sept. 1903, Ormsö
Benita Aman, född Adler den 30 sept. 1903, Hapsal
Ida Eleonora Kadak, född Verret den 30 sept. 1903, Reval
Woldemar Lindström, född den 30 sept. 1903, Vippal

50 år

Johannes Einberg, född den 3 juli 1913, Reval
Magda Mercedes Amberman, född Pros den 19 juli 1913,
Nuckö
Johannes Lemberg, född den 19 juli 1913, Nuckö
Alma Johanna Sjölund, född Tilgar den 29 juli 1913, Rågöarna
Marta Nilsson född den 3 aug. 1914, Rickul
Hennike Pihl, född Henni den 6 aug. 1913, Nuckö
Laine Erun, född Pedajas den 8 aug. 1913, Dorpat
Ivar Hans Pöhl, född den 8 aug. 1913, Reval
Katarina Grundsten, född Holm den 11 aug. 1913, Ormsö
Maria Feraeus, född Sjöström den 11 aug. 1913, Ormsö
Hjalmar Lindström, född den 14 aug. 1913, Rickul
Emil Hamberg, född den 23 aug. 1923, Rickul
Olav von Zur-Mühlen, född den 30 aug. 1913, Hapsal
Johan Norrman, född den 5 sept. 1913, Runö
Irene Jürgensman, född Koinbo den 16 sept. 1913, Nuckö
Helene Blomberg, född Pelmas den 18 sept. 1913, Rickul
Rosine Palmkron, född Engman den 20 sept. 1913, Nuckö
Leontine Klingberg, född Treiberg den 22 sept. 1913, Rickul
Johannes Frithjof Hallman född den 27 sept. 1913, Fellin
Elfrida Liljeros, född Grundsten den 27 sept. 1913, Ormsö
Rolf Ernst August Teophil von Wendrich, född den 27
sept. 1913, Reval

*O hur skönt det var i ljusa sommardagar
vandra samman hän till äng och hed!
O hur ljuvt det var bland blom i gröna hagar
drömma samman, medan sol'n gick ned!*

*Dröj då sommar än, dröj kvar min ungdomslycka,
dröjen minnen från var solig dag!
Bliv då kvar, min dröm, och skön min levnad smycka!
Flyr du bort, mitt hopp — då följer jag.*

E. ADALBERTH

(Ur Sånger från Birkas, 1928)